

Vergaderjaar 2020–2021

35 654

Wijziging van de Tijdelijke wet verkiezingen covid-19 ten behoeve van de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer in 2021 (Tijdelijke wet Tweede Kamerverkiezing covid-19)

N

BRIEF VAN DE MINISTER VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN KONINKRIJKSRELATIES

Aan de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 2 maart 2021

In mijn brief van 27 januari jl. met de stand van zaken rond de voorbereiding van de Tweede Kamerverkiezing heb ik uw Kamer toegezegd voorafgaand aan de verkiezing een nieuwe voortgangsbrief te sturen. Graag geef ik uw Kamer in deze brief een update over de organisatie van de verkiezing.

De voorbereidingen voor de verkiezing verlopen goed. Gemeenten zijn volop bezig met de laatste organisatie. Aan de kiezers zijn de stempassen en stempluspassen gezonden en zij worden via landelijke en lokale communicatiemiddelen geïnformeerd over een zo goed en veilig mogelijk verloop van de verkiezing. Met de genomen maatregelen kunnen de verkiezingen plaatsvinden. De kiezers in het buitenland en de eerste kiezers van 70 jaar en ouder kunnen reeds per post hun stem uitbrengen. De inzet van alle betrokken partijen om de verkiezing ook in deze coronatijd mogelijk te maken is groot. Ik ben iedereen die hierbij betrokken is, en in het bijzonder de gemeenten, erkentelijk voor het vele werk dat wordt verricht.

Stemlokalen

De motie-Van Raak¹ verzocht de regering om er samen met de gemeenten voor te zorgen dat bij de Tweede Kamerverkiezing niet minder maar meer stembureaus zullen worden ingericht. Naar aanleiding van deze motie, en van signalen vanuit uw Kamer, is het telkens mijn ambitie geweest om ook het aantal stemlokalen in 2021 op peil te houden. Dat is immers van belang voor voldoende spreiding van de stembureaus en daarmee voor de toegankelijkheid van de verkiezingen.

¹ Kamerstukken II 2020–2021, 35 590, nr. 15

Recent heb ik een derde uitvraag gedaan onder gemeenten naar de stand van zaken rond het aantal stemlokalen en stembureauleden. Deze heb ik als bijlage² toegevoegd. Deze uitvraag is door 330 van de 355³ gemeenten ingevuld en bevat de stand van zaken op dit moment. Het ondersteuningsteam stemlokalen heeft aanvullend contact gehad met de 25 resterende gemeenten om het beeld te complementeren. Ook zijn op basis van contacten met gemeenten enkele correcties meegenomen in het totaalbeeld van de cijfers.⁴

Mijn actuele beeld is dat er op woensdag 17 maart ruim 8.800 stemlokalen beschikbaar zullen zijn. In 2017 waren dat er 8.737⁵. In totaal zullen op maandag 15, dinsdag 16 en woensdag 17 maart samen ruim 11.000 stemlokalen beschikbaar zijn, want op zowel maandag 15 maart als dinsdag 16 maart verwachten we dat er ruim 1.550 stemlokalen open zullen gaan. Omdat er nog steeds locaties afvallen en bijkomen is dit een momentopname. Deze cijfers zijn niet exact vergelijkbaar met eerdere opgaven aan uw Kamer, omdat gewerkt is met schattingen voor een veertigtal gemeenten die de enquête niet hadden ingevuld en omdat soms het verschil tussen stemlokalen en stembureaus (soms kent 1 stemlokaal meerdere stembureaus) niet goed is verwerkt.

Concluderend is mijn beeld dat het aantal stemlokalen op de woensdag toeneemt ten opzichte van de vorige Tweede Kamerverkiezing en dat er in totaal over drie dagen substantieel meer stemlokalen beschikbaar zullen zijn.

Stembureauleden en tellers

Door het succes van de landelijke campagne via elkestemtelt.nl en de eigen werving door gemeenten zijn bijna alle gemeenten voorzien van voldoende stembureauleden en tellers. Een vijftiental gemeenten wil nog gebruik maken van de inzet van de landelijke campagne om het (reserve)bestand van stembureauleden en tellers op peil te houden. Wel hebben bijna alle gemeenten te maken met afmeldingen. Dat gaat veelal om afmeldingen van personen die al eerder stembureaulid zijn geweest. Gemeenten hebben over het algemeen zelf een reservebestand aangelegd en kunnen deze afmeldingen tot nu toe goed opvangen. De afmeldingen van ervaren personen leidt er wel toe dat het niet overal meer lukt om de stembureaus te bemensen met een mix van ervaren en niet ervaren stembureauleden.

Waar nodig kunnen gemeenten bij het Ministerie van BZK terecht voor ondersteuning in het geval het aantal reserveleden te ver terugloopt. Het Ministerie van BZK heeft daarnaast een landelijke reservepool van stembureauleden cq. tellers ingericht waar gemeenten bij acute uitval kort voor de verkiezingsdag een beroep op kunnen doen. Deze reservepool omvat momenteel circa 2.000 personen die zoveel mogelijk gelijkmatig geografisch zijn gespreid.

In de Tweede en Eerste Kamer heb ik op vragen van onder meer de leden van de fractie van 50PLUS toegezegd te bezien of stembureauleden en tellers zich op vrijwillige basis kunnen laten testen op het coronavirus.⁶

² Ter inzage gelegd bij de Directie Inhoud.

³ Inclusief de drie bijzondere gemeenten Bonaire, Sint Eustatius, Saba (BES)

⁴ De respons vanuit de BES is niet meegenomen in de hier gepresenteerde cijfers over aantallen stemlokalen, om de vergelijking met 2017 en met de laatste aan uw Kamer gerapporteerde cijfers zuiver te houden.

⁵ Bron: Stichting Politieke Academie

⁶ Toezegging Eerste Kamer 204342

Met het Ministerie van VWS en de landelijke GGD-organisatie heb ik overleg gevoerd over deze mogelijkheid. Graag breng ik u zoals toegezegd op de hoogte over de uitkomst van dit overleg.⁷ Met het Ministerie van VWS en de landelijke GGD/GHOR-organisatie is afgesproken dat stembureauleden en tellers gebruik kunnen maken van de testcapaciteit zodat zij zich – indien zij daar behoefte aan hebben – vóór en eventueel ná het werken op een stembureau kunnen laten testen op het coronavirus. Dit is op vrijwillige basis en stembureauleden en tellers hoeven hiervoor geen klachten te hebben. De voorwaarde die hierbij is gesteld, is dat er op de betreffende dagen in maart nog steeds voldoende testcapaciteit is. In het eventuele geval van een tekort aan testcapaciteit in die periode gaan mensen met klachten vóór stembureauleden zonder klachten. Stembureauleden en tellers worden over deze aanvullende testmogelijkheid via de gemeenten geïnformeerd.

Onderzoek onder kiezers

Het Ministerie van BZK heeft aan I&O Research de opdracht gegeven te onderzoeken op welke wijze kiezers bij de komende Tweede Kamerverkiezingen denken hun stem uit te gaan brengen. Het is voor met name gemeenten van belang om hier enig inzicht in te krijgen, bijvoorbeeld om te kunnen bepalen hoeveel stembiljetten er op maandag 15 en dinsdag 16 maart nodig zullen zijn in de stemlokalen die op die dagen open zijn. In de voortgangsbrief van 27 januari jl. heb ik u geïnformeerd over de uitkomsten van de eerste meting van dit onderzoek. Medio februari heeft de tweede representatieve meting plaatsgevonden en het rapport⁸ hiervan vindt u als bijlage bij deze brief. Kort voor de verkiezingen wordt deze meting nog herhaald.

Ook in het op 26 februari gepubliceerd gedragswetenschappelijk onderzoek van het RIVM en de GGD-en zijn enkele vragen opgenomen over de Tweede Kamerverkiezing.⁹

Een aantal conclusies uit de tweede meting van het onderzoek van I&O Research:

- Opkomstintentie. 79% van de Nederlanders van 18 jaar en ouder geeft aan zeker te gaan stemmen en 13% geeft aan waarschijnlijk te gaan stemmen. 5% geeft aan (waarschijnlijk) niet te gaan stemmen en 4% geeft aan dit nog niet te weten. Deze uitkomsten zijn vergelijkbaar met de eerste meting. Van de ondervraagden in het onderzoek van het RIVM geeft 88% aan van plan te zijn om te gaan stemmen.
- Vertrouwen in de maatregelen. 92% van de Nederlanders van 18 jaar en ouder geeft aan redelijk tot zeer veel vertrouwen te hebben in de maatregelen die zijn genomen in het stemlokaal. 39% van de Nederlanders van 18 jaar en ouder geeft aan zeker of misschien te willen weten welke maatregelen daar zijn genomen. Ook deze percentages zijn vergelijkbaar met de eerste meting. In het onderzoek van het RIVM vertrouwt 67% vertrouwt erop dat de stemlokalen veilig zijn; 26% maakt zich zorgen over een mogelijke besmetting in het stemlokaal.
- Invloed van het coronavirus op stemintentie.
  - Onder de kiezers van 18 jaar en ouder die aangeven (waarschijnlijk) niet te gaan stemmen of dit nog niet te weten (8%; 79 respondenten), geeft een op de drie aan dat dit vanwege het coronavirus is. In de eerste meting was dit een op de vijf.
  - Aan degenen die aangeven waarschijnlijk te gaan stemmen (136 respondenten) is gevraagd naar de reden van hun twijfel. Hierop geeft 57% aan dat dit vanwege het coronavirus is. Ook is

⁷ Toezegging Eerste Kamer 20435

⁸ Ter inzage gelegd bij de Directie Inhoud.

⁹ Beleid coronamaatregelen wringt, maar naleving vooralsnog hoog | RIVM

gevraagd of, als de situatie rond het coronavirus ten tijde van de verkiezing hetzelfde is als op dit moment, dit invloed heeft op de beslissing om wel of niet te gaan stemmen. Van de Nederlanders van 18 jaar en ouder zegt 3% wel te willen gaan stemmen, maar dat ze dit niet doen vanwege het coronavirus. Onder kiezers van 70 jaar en ouder zegt minder dan 1% dit.

Motie-Özütok inzake kwetsbare groepen

De aangenomen motie van het lid Özütok (GroenLinks)¹⁰ verzoekt de regering, om samen met gemeenten en belangenorganisaties ervoor te zorgen dat iedereen veilig een stem kan uitbrengen door bijvoorbeeld buitenstemlocaties aan te moedigen, alle stembureauleden goed te informeren over hoe zij personen met een kwetsbare gezondheid zo goed mogelijk kunnen helpen bij het veilig uitbrengen van hun stem en de informatie over coronaproof stemmen op een zichtbare wijze via toegankelijke informatiekanalen te verspreiden. Deze motie onderschrijf ik graag.

In de stembureauinstructie is veel aandacht voor een goede naleving van de regels in het stemlokaal en aandacht voor gastvrijheid en toegankelijkheid. Daarnaast vind ik het belangrijk om kiezers goed te informeren over de maatregelen die zijn genomen om de verkiezing veilig te laten verlopen. In een overleg met leder(in) heb ik afgesproken om een extra infographic te ontwikkelen die de verschillende stemopties vanuit het perspectief van risicogroepen inzichtelijk maakt. Hierin wordt ook informatie opgenomen die tegemoet komt aan een aantal aanbevelingen uit het onderzoek dat leder(in) samen met het Longfonds, Diabetesvereniging Nederland (DVN), ouderenbond KBO-PCOB en Per Saldo heeft uitgevoerd onder ruim 8.678 deelnemers uit de achterban van deze organisaties naar stemintentie. De infographic zal informatie bevatten over een aantal maatregelen die deze kiezers belangrijk vinden om veilig te kunnen stemmen en over maatregelen die zij zelf nog extra kunnen nemen. Deze infographic zal op de website elkestemtelt.nl worden geplaatst en aangeboden aan leder(in) en andere organisaties om via de eigen communicatieactiviteiten en -kanalen actief te verspreiden. 75 van de 330 gemeenten die de hiervoor genoemde uitvraag hebben ingevuld geven aan dat zij gebruik gaan maken van tenten en/of portocabins. 45 gemeenten die de opgave hebben ingevuld zullen daarnaast een drive-through stembureau inrichten.

Briefstemmen

In de bijlage bij mijn brief van 10 februari jl. heb ik de Tweede Kamer bericht dat PostNL had aangegeven dat op maandag 15 maart a.s. de zogenoemde «eenling» brievenbussen niet kon legen. Hierover heeft nader overleg met PostNL plaatsgevonden. Dat heeft ertoe geleid dat ook de «eenling» brievenbussen gelegeerd zullen gaan worden op maandag 15 maart.

De afgelopen dagen is in de media aandacht geweest voor mogelijke fouten die ertoe kunnen leiden dat briefstemmen terzijde moeten worden gelegd of als ongeldig aangemerkt zullen moeten worden door de briefstembureaus. De aandacht richtte zich met name op het niet ondertekenen van de stempluspas en het stembiljet dat door de kiezer niet in de briefstembiljetenvelop wordt gestopt.

---

¹⁰ Kamerstukken II 2020–2021, 35 165, nr. 33

Het is uiteraard onwenselijk dat deze zaken worden vergeten. De uitleg die de kiezers van 70 jaar en ouder krijgen bij hun briefstembescheiden is erop gericht dat de kiezer alle stappen volgt.

Voor het geval genoemde zaken toch worden vergeten is de Tijdelijke wet verkiezingen covid-19, die op 30 januari jl. in werking is getreden, bepalend voor wat er moet gebeuren met de geretourneerde briefstembiljetten. Uit die wet volgt dat een niet ondertekende stempluspas geaccepteerd wordt door het briefstembureau¹¹. Bij de vooropening van de retourenveloppen wordt de stempluspas, na controle op echtheid en geldigheid, gescheiden van de gesloten briefstembiljettenvelop. Als de kiezer wordt toegelaten tot de stemming, wordt de briefstembiljettenvelop in de stembus gedeponneerd. In artikel 11g vierde lid is geregeld dat als het stembiljet los (dus niet in de briefstembiljettenveloppe) in de retourenveloppe zit, het briefstembiljet (zonder dat in te zien) door het briefstembureau in de stembus wordt gedeponneerd. Dit leidt dus niet tot terzijdelegging en ongeldigheid.

Wat wel kan leiden tot terzijdelegging is: het vergeten om de stempluspas en/of het briefstembiljet mee te sturen, de stempluspas in de gesloten stembiljettenvelop te stoppen, of de ongeadresseerde briefstembiljettenvelop in de brievenbus te stoppen (in plaats van de geadresseerde retourenvelop).

Omdat het briefstemmen voor personen van 70 jaar en ouder een nieuwe vorm van stemmen is, is er veel aandacht voor communicatie om uit te leggen hoe briefstemmen gaat. De informatie die aan kiezers wordt gegeven is erop gericht dat fouten worden voorkomen die leiden tot terzijdelegging of ongeldigheid.

Naast de landelijke campagne gaat het onder meer om een radiocommercial, advertenties in landelijke, regionale en huis-aan-huisbladen, advertorials in magazines van ouderenbonden en in alle RTV-gidsen en via communicatiemiddelen die ter beschikking worden gesteld aan gemeenten en intermediairen zoals ouderenbonden. Specifiek voor verpleeg- en verzorgingshuizen is een mailing met informatie en communicatiemiddelen gemaakt, met het verzoek aan deze instellingen om dit te gebruiken in de voorlichting aan bewoners van 70 jaar en ouder. In alle communicatiemiddelen wordt verwezen naar de website elkestemtelt.nl en naar de telefoonlijn 0800-1351 waar kiezers van 70 jaar en ouder met vragen over briefstemmen terecht kunnen.

Tot slot

Alles wordt er aan gedaan om de verkiezing goed en veilig te organiseren. De komende Tweede Kamerverkiezing is vanwege de coronamaatregelen complexer dan ooit, en het is niet uit te sluiten dat er incidenten zullen plaatsvinden. Ieder zet zich in om alles vlekkeloos te laten verlopen en incidenten tot een minimum te beperken. Het verkiezingsproces kent tegelijkertijd waarborgen om incidenten te mitigeren en het integere en betrouwbare verloop van de verkiezing te verzekeren. De transparantie en controleerbaarheid van ons verkiezingsproces zijn daarvoor essentieel.

De afgelopen week zijn in een tiental gemeenten fouten geconstateerd bij het bepalen wie kiesgerechtigd is. Deze gemeenten herstellen deze fout door de stempassen in te trekken van de kiezers die ten onrechte (vanwege overlijden of verhuizing) een stempas hebben gehad en door aan kiezers die de stempas nog niet hebben gehad, deze alsnog te verstrekken. De nummers van de ongeldig verklaarde stempassen worden

¹¹ Zie ook Kamerstukken II 2020/21, 35 654 nr. 3, p. 8

opgenomen in het register van ongeldige stempassen zodat er geen misbruik van kan worden gemaakt. Ik zal bij de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing met de gemeenten nagaan hoe deze fout in de toekomst kan worden voorkomen.

In de voorbereiding is bij gemeenten en vanuit de ministeries ook aandacht voor de handhaving van de coronamaatregelen in en buiten het stemlokaal. Het uitgangspunt is dat de voorzitter van het stembureau de orde in het stemlokaal bewaart en het stembureau de daar geldende coronamaatregelen handhaaft. Buiten het stemlokaal is de burgemeester verantwoordelijk voor het handhaven van de openbare orde en de coronamaatregelen. Bij mogelijke ordeverstoringen of wanordelijkheden wordt op lokaal niveau de afweging gemaakt wanneer en hoe wordt opgetreden en de burgemeester kan het stembureau op verzoek bijstand verlenen.

De Kiesraad en het openbaar ministerie zijn voorts alert op mogelijke strafrechtelijke gedragingen die rond de verkiezing kunnen plaatsvinden. Dan gaat het over misbruik van de stempas, ronselen van volmachtstemmen of van briefstemmen etc. Al deze handelingen zijn strafbaar, en kunnen indien wordt voldaan aan de delictsomschrijving door het openbaar ministerie worden vervolgd.

Het kabinet heeft er vertrouwen in dat met de genomen maatregelen en met de inzet van tienduizenden mensen de Tweede Kamerverkiezing ook in deze coronatijd goed en veilig zal verlopen. Want elke stem telt.

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
K.H. Ollongren